

แนวทางการสร้างหนังสือเรียนและหนังสืออ่านเพิ่มเติม

Guidelines for Creating Textbooks and Supplementary Readings

ปราณี ปราบริปู¹, ปรัชญา ไจภักดี², พรทิพย์ รักชาติ³, จงกมล เก็ดมະยู⁴Pranee Prabripoo¹ Pratchaya Jaipukdee² Pornthip Rakchart³ Jongkon Ketmayoo⁴¹อดีตนักวิชาการการศึกษา²อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย วิทยาลัยการศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย วิทยาลัยการศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร⁴อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย วิทยาลัยการศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

บทคัดย่อ

หนังสือเรียนและหนังสืออ่านเพิ่มเติม เป็นสื่อการเรียนรู้สำคัญที่ใช้พัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ มีทักษะสำคัญตามความต้องการของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ นับเป็นสื่อที่เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนโดยตรง ดังนั้นแนวทางการสร้างหนังสือเรียนและหนังสืออ่านเพิ่มเติมจึงมีความสำคัญมาก เพราะจะทำให้ผู้สร้างหนังสือทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชนต่างมีส่วนในการสร้างหนังสือดังกล่าว เพื่อให้มีหนังสือที่หลากหลาย ส่งผลต่อการพัฒนาองค์ความรู้ของผู้เรียน อีกทั้งยังทำให้ได้หนังสือที่มีคุณภาพเพิ่มขึ้นด้วย วิธีการจัดทำหนังสือทั้งสองประเภทมีความคล้ายคลึงกัน จะต่างกันเพียงวิธีการนำเสนอที่สอดคล้องกับลักษณะและวัตถุประสงค์ของหนังสือแต่ละประเภท สิ่งสำคัญที่ผู้สร้างหนังสือต้องคำนึงถึงคือความถูกต้องของเนื้อหา ความเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน และสอดคล้องหลักสูตรอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: หนังสือเรียน หนังสืออ่านเพิ่มเติม

Abstract

Textbooks and supplementary readings are important learning media that are used to develop learners to equip them with knowledge and important skills as required in the National Education Act. They are learning media that directly benefit the learners. Therefore, guidelines for creating textbooks and supplementary readings are very important because they will provide directions for textbook creators in both the state and private sectors to participate in creating textbooks and supplementary readings in order to have a lot more books which will result in development of the body of knowledge of learners. Also, quality of textbooks and supplementary readings will be improved. The methods for writing the two types of books are similar. The only difference is the method of presentation which must be in accordance with the characteristics and objectives of each type of books. The important thing that the book writer must consider is the correctness of its contents, the appropriateness of the contents for the age level of learners, and the truly relevance to the curriculum.

Keywords: Textbook, Supplementary reading

ความนำ

ในการจัดการเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตรนั้น จำเป็นต้องมีสื่อการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับหลักสูตร เพื่อช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีต่อรายวิชาที่เรียน ดังนั้นครูและผู้ที่เกี่ยวข้องควรศึกษาแนวทางการสร้างสื่อดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือเรียน ซึ่งถือว่าเป็นสื่อหลักในการเรียนการสอน และหนังสืออ่านเพิ่มเติม ซึ่งเป็นหนังสือที่มีสาระอิงหลักสูตร หนังสือทั้งสองประเภทนี้ จึงถือว่าเป็นสื่อสำคัญที่จะช่วยให้ครูใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในบทความนี้จะขอกกล่าวถึง หนังสือเรียนและหนังสืออ่านเพิ่มเติมในฐานะที่เป็นสื่อการเรียนรู้ แนวทางการสร้างหนังสือเรียน แนวทางการสร้างหนังสืออ่านเพิ่มเติม และข้อเสนอแนะในการสร้างหนังสือเรียนและหนังสืออ่านเพิ่มเติม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

หนังสือเรียนและหนังสืออ่านเพิ่มเติมในฐานะสื่อการเรียนรู้

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าหนังสือเรียนและหนังสืออ่านเพิ่มเติมเป็นสื่อการเรียนรู้ที่สำคัญในการเรียนการสอน เพื่อให้เข้าใจในเรื่องนี้ได้ดียิ่งขึ้น จะขอกกล่าวถึงความหมาย และการกำหนดประเภทของสื่อการเรียนรู้ประเภทหนังสือ ดังนี้

1. ความหมายสื่อการเรียนรู้ มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของคำว่า “สื่อการเรียนรู้” ไว้ ดังต่อไปนี้ กรมวิชาการ (2544, น.20) ให้ความหมายของ “สื่อการเรียนรู้” หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัวผู้เรียนที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เน้นสื่อที่ใช้สำหรับการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองทั้งผู้เรียนและผู้สอน ผู้เรียนและผู้สอนสามารถจัดทำ พัฒนาสื่อการเรียนรู้ขึ้นเอง หรือนำสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบตัวมาใช้ในการเรียนรู้

สำนักงานกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2555, น.15) กล่าวว่า “สื่อการเรียนรู้” หมายถึง แบบเรียน ตำรา หนังสือทางวิชาการ สิ่งพิมพ์อื่น ๆ วัสดุอุปกรณ์ และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาอื่น ที่จัดทำขึ้นเพื่อใช้ในการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาปฐมวัยของกระทรวงศึกษาธิการ

สุมาลี ชัยเจริญ (2554, น. 41) ได้กล่าวไว้ว่า “สื่อการเรียนรู้” หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัวผู้เรียนที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการ เรียนรู้ เช่น วัสดุ อุปกรณ์ วิธีการ ตลอดจน คน สัตว์ สิ่งของ ธรรมชาติ รวมถึงเหตุการณ์ หรือแนวความคิด อาจอยู่ในลักษณะที่ถ่ายทอด ความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึก เพิ่มพูนทักษะและ ประสบการณ์ หรือเป็นเครื่องมือที่กระตุ้นให้เกิดศักยภาพทางความคิด (Cognitive tools) ตลอดจนสิ่งที่กระตุ้นให้เป็นผู้แสวงหาความรู้ และมีทักษะในการสร้างความรู้ด้วยตนเอง เพื่อมุ่ง ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีโอกาสเรียนรู้ด้วยตนเอง

ดังนั้น สื่อการเรียนรู้ จึงหมายถึง สิ่งที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนโดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง เพื่อเพิ่มเติมความรู้ที่มีอยู่เดิมหรืออาจสร้างความรู้ ความเข้าใจใหม่ได้อีกวิธีการหนึ่ง

ลักษณะการจัดทำสื่อการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ที่ดีและมีประโยชน์ต่อการศึกษานั้น จะมีคุณลักษณะเฉพาะดังที่ สุมาลี ชัยเจริญ (2554) ได้กล่าวถึง คุณลักษณะของสื่อการเรียนรู้ว่า “ต้องช่วยส่งเสริมการสร้างความรู้ของผู้เรียน ช่วยส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง มุ่งเน้นการพัฒนาความคิดของผู้เรียน เป็นสื่อที่หลากหลาย ได้แก่ วัสดุ อุปกรณ์ วิธีการ ตลอดจนสิ่งที่มีตามธรรมชาติ และช่วยพัฒนาการทำงานร่วมกันเป็นทีม” ซึ่งหากพิจารณาถึงลักษณะการจัดทำสื่อการเรียนรู้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552, น.17) ได้กำหนดลักษณะการจัดทำสื่อการเรียนรู้ไว้ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ โดยให้ส่วนราชการหรือผู้ได้รับมอบหมายแต่งตั้งหรือ

มอบหมายผู้จัดทำ ดังนี้ 1) จัดทำหรือเรียบเรียงขึ้นเอง เป็นผลงานค้นคว้าของตนเองหรือสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ 2) เรียบเรียงขึ้นจากผลงานค้นคว้าของผู้อื่น หรือจากต้นฉบับของผู้อื่นหลาย ๆ ฉบับ 3) แปลหรือเรียบเรียงโดยอาศัยต้นฉบับของผู้อื่น 4) ปรับปรุง แก้ไขจากของเดิม ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ใช้แล้ว และ 5) เป็นผลงานที่จัดพิมพ์เผยแพร่แล้ว ซึ่งส่วนราชการผู้รับผิดชอบเห็นว่ามีความสอดคล้องกับหลักสูตรและพิจารณาเห็นชอบให้พิมพ์เผยแพร่ได้ ทั้งนี้ “สื่อการเรียนรู้” นั้น จะต้องเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา มีคำอธิบายละเอียดชัดเจน มีความประณีต เรียบร้อย หากเป็นลิขสิทธิ์ของบุคคลหรือหน่วยงานใด ต้องได้รับอนุญาตและมีข้อตกลงกับเจ้าของลิขสิทธิ์

อนึ่ง สื่อการเรียนรู้ที่ได้รับการยอมรับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ก็คือ “หนังสือเรียน” ที่ต่อมาก็ได้รับการยอมรับโดยทั่วกันว่าเป็นหนึ่งในสื่อการเรียนรู้เช่นกัน ดังนั้นการให้ความสำคัญกับสื่อการเรียนรู้ ย่อมหมายถึงหนังสือเรียนอีกนัยยะหนึ่ง ซึ่งการสร้างสื่อการเรียนรู้ที่ดี หรือหนังสือเรียนก็ตามจึงเป็นเรื่องของความละเอียดและพิถีพิถัน ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมหรือพัฒนาทักษะและการเรียนรู้ทางวิชาการของผู้เรียนให้เกิดกระบวนการทางปัญญา (Cognitive Process) อย่างเต็มศักยภาพ

2. กำหนดประเภทของสื่อการเรียนรู้ประเภทหนังสือ กระทรวงศึกษาธิการ (2522) ได้มีคำสั่งเรื่องแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้และการควบคุมการใช้หนังสือสำหรับนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ซึ่งกำหนดประเภทของหนังสือที่ใช้ในโรงเรียนไว้ดังนี้ 1) หนังสือเรียน 2) หนังสือเสริมประสบการณ์ ซึ่งแบ่งได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่ หนังสืออ่านนอกเวลา หนังสืออ่านเพิ่มเติม หนังสืออุเทศ และหนังสือส่งเสริมการอ่าน ซึ่งเป็นประเภทสุดท้ายของหนังสือที่ใช้ในโรงเรียน และ 3) แบบฝึกหัด

ต่อมา กระทรวงศึกษาธิการ (2544) ได้มีคำสั่งเรื่อง แนวปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้และการควบคุมการใช้สื่อการเรียนการสอนสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โดยยกเลิกคำสั่งข้างต้น แต่เนื้อหาสาระยังคงใกล้เคียงสอดคล้องกับเอกสารแนบท้ายคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการฉบับเดิม กล่าวเฉพาะประเภทของสื่อการเรียนการสอนที่ใช้ในโรงเรียน แบ่งเป็น 4 ประเภท คือ 1) หนังสือเรียน 2) แบบฝึกหัด 3) คู่มือการเรียนการสอน 4) หนังสือเสริมประสบการณ์ ซึ่งแบ่งย่อยได้ 4 ประเภท ได้แก่ หนังสืออ่านนอกเวลา หนังสืออ่านเพิ่มเติม หนังสืออุเทศ และหนังสือส่งเสริมการอ่าน โดยมีรายละเอียดของแต่ละประเภท ดังนี้

1) หนังสือเรียน คือ หนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ใช้สำหรับการเรียนการสอน มีเนื้อหาถูกต้องและสอดคล้องกับหลักสูตร ซึ่งคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ (2522) ได้ระบุถึงรูปเล่มหนังสือเรียนว่าอาจจะมีลักษณะเป็นเล่ม เป็นแผ่นหรือเป็นชุดก็ได้ รวมทั้งบอกด้วยว่าอาจใช้ชื่อเรียกต่าง ๆ กันว่า หนังสือเรียน แบบเรียน แบบสอนอ่าน หนังสืออ่าน หนังสือประกอบการเรียน ก็ได้ ทั้งนี้ในอดีตก่อนหลักสูตรพุทธศักราช 2521 และก่อนหลักสูตรพุทธศักราช 2524 มักเรียกชื่อหนังสือลักษณะนี้ว่า แบบเรียน แต่เปลี่ยนมาใช้ว่า หนังสือเรียน ตามหลักสูตรตั้งแต่พุทธศักราช 2521 เป็นต้นมา เช่น หนังสือเรียนภาษาไทย ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ที่เรียกกันทั่วไปว่า ชุด มานะมานิ เป็นต้น

2) แบบฝึกหัด คือ สื่อการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติเพื่อช่วยส่งเสริมให้เกิดทักษะและความแตกฉานในบทเรียน แบบฝึกหัดที่จะใช้ในโรงเรียนได้นั้น กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้กำหนด ซึ่งคำอธิบายเกี่ยวกับแบบฝึกหัดนี้ ไม่มีรายละเอียดเปลี่ยนแปลงจากคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ (2522) เพียงย้ายลำดับจากหนังสืออ่านเพิ่มเติมมาอยู่หลังจากประเภทหนังสือเรียน เป็นข้อสังเกตว่าให้ความสำคัญใกล้เคียงหนังสือเรียน ในปัจจุบันมี

แบบฝึกหัดกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยระดับประถมศึกษา เช่น แบบฝึกหัดรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ทักษะภาษา ของ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ (ภาษาอังกฤษ) หรือบางหน่วยงาน เช่น สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) ได้จัดทำกิจกรรมวิทยาศาสตร์ จัดทำแบบฝึกเสริมทักษะรายวิชาพื้นฐานคณิตศาสตร์ระดับประถมศึกษาแต่ละชั้น พิมพ์เผยแพร่จำหน่ายช่วยครูผู้สอนด้วย อย่างไรก็ตาม กลุ่มสาระการเรียนรู้ประเภททักษะจำเป็นต้องให้นักเรียนฝึกหัดเพื่อความชำนาญ ครูผู้สอนจึงควรสร้างแบบฝึกหัดเพิ่มเติมให้สอดคล้องกับผู้เรียนของตน

3) คู่มือการเรียนการสอน คือ หนังสือสำหรับใช้ประกอบการเรียนการสอนของครูและนักเรียน หนังสือประเภทนี้เริ่มมีกล่าวถึงในคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ (2544) เป็นหนังสือที่จะช่วยในการเรียนการสอน ซึ่งมีได้บ้างว่านักเรียนต้องมีใช้ประจำตัว แต่เป็นหนังสือที่ครูและนักเรียนใช้ร่วมกันได้ เช่น คู่มือการเรียนการสอนภาษาไทย เรื่อง สร้างเด็กไทยให้อ่านเก่ง อ่านเร็ว ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 คู่มือการเรียนการสอนภาษาไทย เรื่อง คิดและเขียนเชิงสร้างสรรค์ เรียงความ ย่อความและสรุปความ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6

4) หนังสือเสริมประสบการณ์ คือ หนังสือที่จัดทำขึ้นโดยมุ่งเน้นถึงประโยชน์ของการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง การเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่เรียนรู้ตามหลักสูตรให้กว้างขวางขึ้น การเสริมสร้างทักษะและนิสัยรักการอ่าน ความซาบซึ้งในคุณค่าของภาษาและความสนุกสนานเพลิดเพลิน จำแนกประเภทได้ดังนี้

4.1) หนังสืออ่านนอกเวลา คือ หนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ใช้ในการเรียนวิชาใดวิชาหนึ่งตามหลักสูตรนอกเหนือจากหนังสือเรียน สำหรับให้นักเรียนอ่านนอกเวลาเรียน โดยถือว่ากิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับหนังสือนี้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนตามหลักสูตร

4.2) หนังสืออ่านเพิ่มเติม คือ หนังสือที่มีสาระอิงหลักสูตร สำหรับให้นักเรียนอ่านเพื่อศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเองตามความเหมาะสมกับวัยและความสามารถในการอ่านของแต่ละบุคคล หนังสือประเภทนี้เคยเรียกว่า หนังสืออ่านประกอบ

4.3) หนังสืออุเทศ คือ หนังสือสำหรับใช้ค้นคว้าอ้างอิงเกี่ยวกับการเรียนการสอน การเรียบเรียงหนังสือประเภทนี้เป็นหนังสือเชิงวิชาการ

4.4) หนังสือเสริมการอ่าน คือ หนังสือที่จัดทำขึ้นโดยมุ่งส่งเสริมให้ผู้อ่านเกิดทักษะในการอ่านและนิสัยรักการอ่านมากยิ่งขึ้น อาจเป็นหนังสือสารคดี นวนิยาย นิทาน ฯลฯ ที่มีลักษณะไม่ขัดต่อความมั่นคงของชาติ วัฒนธรรม ประเพณี และศีลธรรมอันดีงาม ให้ความรู้ มีคิดและมีสาระประโยชน์

จะเห็นได้ว่าเกณฑ์ที่สำคัญในการจำแนกประเภทหนังสือก็คือวัตถุประสงค์ในการจัดทำหนังสือดังกล่าว ทำให้ครูและผู้เรียนสามารถเลือกใช้น้ำหนักของแต่ละประเภทได้ตามจุดมุ่งหมายของตน การที่ผู้ใช้น้ำหนักจะได้ประโยชน์อย่างครบถ้วน ย่อมขึ้นอยู่กับผู้สร้างหนังสือด้วยว่าจะมีแนวการสร้างหนังสือแต่ละประเภทอย่างไร จึงจะทำให้เกิดคุณภาพตามที่ต้องการ

แนวทางการสร้างหนังสือเรียนและหนังสืออ่านเพิ่มเติม

ในบทความนี้จะขอเสนอ แนวทางการสร้างหนังสือ 2 ประเภท ได้แก่หนังสือเรียนและหนังสืออ่านเพิ่มเติม ซึ่งแต่ละประเภทมีรายละเอียดดังนี้

1. แนวทางการสร้างหนังสือเรียน การสร้างหนังสือเรียนให้มีคุณภาพนั้น ผู้สร้างต้องศึกษาลักษณะสำคัญของหนังสือ วิธีการจัดทำและเกณฑ์การประเมิน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.1 ลักษณะสำคัญของหนังสือเรียน หนังสือเรียนจะต้องมีลักษณะสำคัญ ดังต่อไปนี้

1.1.1 **ด้านหลักสูตร** หนังสือเรียนต้องมีเนื้อหาสาระครบถ้วนตามสาระการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแต่ละชั้นเรียนในแต่ละภาคการเรียนหรือในแต่ละปี เนื้อหาสาระดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ที่ระบุไว้ และมีลักษณะที่น่าเชื่อถือ นอกจากนี้ หนังสือเรียนจะต้องมีเนื้อหาสาระเป็นจำนวนมากน้อยเหมาะสมกับคาบเรียนที่กำหนดด้วย

1.1.2 **ด้านเนื้อหาวิชา** หนังสือเรียนจะต้องนำเสนอเนื้อหาสาระที่ถูกต้องตามหลักวิชาในสาขานั้นๆ เนื้อหาที่มีความทันสมัยมีปริมาณมากน้อยพอเหมาะสมแก่การที่จะให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ และมีความสามารถตามระบุไว้ในมาตรฐานการเรียนรู้

1.1.3 **ด้านการเสนอเนื้อหา** หนังสือเรียนจะต้องเสนอเนื้อหาสาระโดยแบ่งเป็นหน่วย เป็นตอน หรือเป็นบทอย่างเหมาะสม การเรียงลำดับเนื้อหาสาระจะต้องมีความเหมาะสมตามหลักวิชาและตามธรรมชาติของการเรียนรู้ นอกจากนี้ในการเสนอเนื้อหาแต่ละเรื่องจะต้องมีความสอดคล้องกันระหว่างหัวข้อเรื่องและเนื้อหาด้วย

1.1.4 **ด้านส่งเสริมความเข้าใจ** เนื้อหาสาระที่เสนอในหนังสือเรียนจำเป็นที่จะต้องชัดเจนและง่ายต่อการที่นักเรียนจะทำความเข้าใจ และสามารถเข้าใจได้โดยไม่ยากเกินไป

1.1.5 **ด้านส่งเสริมการเรียนการสอน** หนังสือเรียนส่งเสริมการเรียนการสอน โดยชี้แนะนักเรียนให้ทำความเข้าใจในขณะที่อ่าน และช่วยชี้แนะครูซึ่งเป็นผู้กลางระหว่างผู้เขียนหนังสือและนักเรียนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วย

1.2. การจัดทำหนังสือเรียน ในการจัดทำหนังสือเรียนนั้น สมพร จารุณฎ (2544 หน้า 13-35 ถึง 13-36) มีกระบวนการจัดทำสรุปได้ดังนี้

1.2.1 **ขั้นศึกษาหลักสูตร** ในขั้นนี้เป็นการศึกษารายละเอียดอันเป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับหลักสูตร โดยทั่วไป เช่น หลักการ จุดหมาย มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด สาระการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอน การจัดเวลาเรียน สื่อการเรียนรู้ การวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ และเกี่ยวกับหลักสูตรในระดับกลุ่มสาระการเรียนรู้ การศึกษาส่วนประกอบต่างๆ ในหลักสูตรดังกล่าว ต้องอาศัยการวิเคราะห์ การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ และผลกระทบที่มีต่อกัน นำไปสู่การตัดสินใจหรือสังเคราะห์งานที่จะนำไปสู่การวางแผนและเตรียมการเพื่อสร้างต้นฉบับหนังสือเรียนต่อไป

1.2.2 **ขั้นศึกษาเกี่ยวกับตัวนักเรียน** ในขั้นนี้เป็นการศึกษาพิจารณาเกี่ยวกับความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์พื้นฐานภูมิหลังของนักเรียนในชั้นเรียนที่ผ่านมา และความพร้อมที่จะศึกษาเล่าเรียนในชั้นเรียนที่สูงขึ้นไป เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการวางแผนเตรียมการในการสร้างต้นฉบับหนังสือเรียนสำหรับนักเรียนซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมาย

1.2.3 ^{ขั้น}วางแผนเตรียมการจัดทำต้นฉบับ การวางแผนการทำต้นฉบับ จะดำเนินการดังนี้

1) ขอบข่ายเนื้อหาสาระเป็นเรื่องหรือหัวข้อใหญ่ และหัวข้อย่อยที่จะนำเสนอเป็นบทๆ ในหนังสือเรียน

2) จุดประสงค์การเรียนรู้หรือมาตรฐานการเรียนรู้ที่นักเรียนจะต้องแสดงความรู้ความสามารถเกี่ยวกับสาระความรู้แต่ละเรื่อง แต่ละหัวข้อ

3) แนวทางการนำเสนอเนื้อหาสาระในแต่ละเรื่อง แต่ละตอน แต่ละบท ที่มีความชัดเจน น่าสนใจ มีตัวอย่างภาพประกอบ อันจะเป็นแนวทางในการศึกษาทำความเข้าใจด้วยตนเองของนักเรียน

4) การตั้งชื่อหัวข้อเรื่อง การเรียงลำดับเนื้อหา และหัวข้อเรื่อง ซึ่งจะส่งเสริมกระบวนการเรียน แนวทางชี้แนะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนแก่ครู พร้อมกับช่วยนักเรียนทำความเข้าใจเนื้อหาสาระ

5) รูปแบบของบทเรียน แต่ละบทในหนังสือเรียนทั้งหมด

6)เค้าโครงเรื่องของหนังสือเรียน

7) แหล่งข้อมูลทั้งเกี่ยวกับเนื้อหาและภาพประกอบ

8) กำหนดเวลาในการเขียนต้นฉบับ

1.2.4 ^{ขั้น}เขียนต้นฉบับ ผู้เขียนต้นฉบับเป็นบทๆ ตามเค้าโครงเรื่องที่กำหนด

1.2.5 ^{ขั้น}บรรณาธิกรกรกิจต้นฉบับ เมื่อได้ต้นฉบับหนังสือเรียนแล้ว ต้องมีการตรวจพิจารณาความถูกต้องของเนื้อหา ความกลมกลืนสอดคล้องในการนำเสนอเนื้อหา และการใช้คำศัพท์ต่างๆ ตรวจแก้ไขการใช้ภาษา ความชัดเจน ความถูกต้องและเหมาะสมของภาพประกอบ และความสอดคล้องกับหลักสูตรและมาตรฐานการเรียนรู้ เป็นต้น แล้วจึงส่งต้นฉบับเข้าสู่กระบวนการจัดพิมพ์เป็นเล่มต่อไป

1.3. เกณฑ์การประเมินหนังสือเรียน เนื่องจากหนังสือเรียนเป็นสื่อหลักที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการเรียนการสอน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2558) ได้จัดทำเกณฑ์คุณภาพสื่อการเรียนรู้ขึ้น เพื่อให้ผู้ผลิตใช้เป็นแนวทางในการประกันคุณภาพสื่อการเรียนรู้ของผู้ผลิตทั้งในการเรียบเรียง ตรวจสอบคุณภาพ และบรรณาธิกรกรต้นฉบับ โดยสรุปเกณฑ์คุณภาพหนังสือเรียน ไว้ดังนี้

1) เนื้อหา ต้องสอดคล้องและครอบคลุมกับมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีความถูกต้องตามหลักวิชาและเป็นปัจจุบัน มีความยากง่ายเหมาะกับวัยของผู้เรียนในแต่ละชั้นปี มีการอ้างอิงค้นคว้าแหล่งค้นคว้าและบรรณานุกรมที่ถูกต้องชัดเจน ตรวจสอบได้ เนื้อหาต้องไม่ขัดต่อความมั่นคงของชาติและศีลธรรมอันดีงาม

2) การนำเสนอเนื้อหา ต้องไปตามลำดับขั้นตอนการเรียนรู้ เชื่อมโยงและเป็นเหตุเป็นผลกัน ตลอดจนสอดคล้องกับจิตวิทยาการเรียนรู้ของผู้เรียน เสนอเนื้อหาครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ และเจตคติตามธรรมชาติของวิชาหรือสาระการเรียนรู้ ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถในการสื่อสาร การคิดหรือแก้ปัญหา การใช้ทักษะชีวิตและการใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างและแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มีกลยุทธ์ในการเร้าหรือกระตุ้นความสนใจให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามมาตรฐานของหลักสูตร

3) การใช้ภาษา ในหนังสือเรียนต้องสื่อความหมายชัดเจน อ่านเข้าใจง่าย ชวนติดตาม มีความถูกต้องตามหลักการใช้ภาษา ใช้ภาษาเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน และใช้คำศัพท์เฉพาะถูกต้อง

4) กิจกรรมการเรียนรู้ ต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์/ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้ของบทเรียน สอดคล้องกับพัฒนาการ ลำดับความคิดรวบยอดและหลักการของวิชาหรือสาระการเรียนรู้ มีลำดับขั้นตอนของกิจกรรมเหมาะสมและมีความหลากหลาย น่าสนใจ ทั้งยังส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในบทเรียนและนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

5) ภาพ ตาราง แผนภูมิ ต้องถูกต้อง ชัดเจนและเป็นปัจจุบัน เหมาะสมสอดคล้องกับสาระการเรียนรู้มีรูปแบบการนำเสนอที่น่าสนใจ และช่วยให้เข้าใจสาระการเรียนรู้และความคิดรวบยอดได้เป็นอย่างดี

ปราณี ปราบริปู (2554) ได้สังเคราะห์เกณฑ์การพิจารณาคุณภาพหนังสือเรียนภาษาไทย จากผู้ทรงคุณวุฒิและประสบการณ์การปฏิบัติงาน แยกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

- 1) ด้านเนื้อหาและการนำเสนอ
- 2) ด้านการใช้ภาษาและคำศัพท์
- 3) ด้านรูปเล่มและภาพประกอบ
- 4) ด้านคุณค่า คุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์

รายละเอียดแต่ละด้านปรากฏในตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงเกณฑ์การพิจารณาคุณภาพหนังสือเรียนภาษาไทย

1) ด้านเนื้อหา และการนำเสนอ	2) ด้านการใช้ภาษา และคำศัพท์	3) ด้านรูปเล่ม และภาพประกอบ	4) ด้านคุณค่า คุณธรรม และค่านิยมที่พึง ประสงค์
1.1 ถูกต้องและทันสมัย	2.1 ตั้งชื่อหนังสือได้ น่าสนใจ ชวนติดตาม	3.1 มีขนาดรูปเล่ม เหมาะสมกับวัยของ ผู้เรียน	4.1 ไม่กระทบต่อความ มั่นคงของชาติและ ศีลธรรมอันดีงามของ ประชาชน
1.2 สอดคล้องครอบคลุมกับ หลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน ของ กระทรวงศึกษาธิการ	2.2 ตั้งชื่อบทได้สัมพันธ์ สอดคล้องกับเนื้อหา น่าสนใจและจดจำง่าย	3.2 มีจำนวนหน้าไม่มาก หรือน้อยเกินไป เหมาะสมกับเนื้อหา และวัยของผู้เรียน	4.2 สามารถนำความรู้ความ เข้าใจด้านภาษา วรรณคดีและ วรรณกรรมไป ประยุกต์ใช้ในชีวิต จริง
1.3 สอดคล้องกับ จุดประสงค์หรือ จุดเน้นการจัดทำ	2.3 ใช้ภาษาเรียบเรียงเป็น รูปแบบงานเขียนอย่าง หลากหลาย เช่น	3.3 เลือกใช้ขนาด สีและ รูปแบบตัวอักษร เหมาะสมกับเรื่องและ	4.3 ให้ข้อคิด คติเตือนใจ และหลักในการ ดำรงชีวิต

1) ด้านเนื้อหา และการนำเสนอ	2) ด้านการใช้ภาษา และคำศัพท์	3) ด้านรูปเล่ม และภาพประกอบ	4) ด้านคุณค่า คุณธรรม และค่านิยมที่พึง ประสงค์
หนังสือของผู้จัดทำ	นิทานเรื่องสั้น ๆ สารคดี และร้อยกรอง เหมาะสมกับวัยและ ความสามารถของ ผู้เรียน	วัยของผู้เรียน	
1.4 สามารถพัฒนาทักษะ ภาษาไทยทั้งฟัง พูด อ่าน เขียนและคิดแก่ ผู้เรียนตามตัวชี้วัดของ หลักสูตร	2.4 ใช้ภาษากระชับ สละสลวย เข้าใจง่าย เหมาะสมกับวัยและ ความสามารถของ ผู้เรียน	3.4 มีภาพประกอบสวยงาม สอดคล้องและเสริม ความเข้าใจเนื้อหา	4.4 ได้พัฒนาการคิด วิเคราะห์
1.5 เรียงตามลำดับความยาก ง่าย ช่วยพัฒนา ความสามารถผู้เรียน อย่างเป็นขั้นตอน	2.5 มีเชิงอรรถหรือ คำอธิบายท้ายบท ท้าย เล่มเพิ่มเติมสำหรับ ผู้เรียนและครูผู้สอน	3.5 จัดหน้าได้เหมาะสม เป็นระบบและ สวยงาม	4.5 สร้างเสริมนิสัยรักการ อ่าน
1.6 นำเสนออย่างเป็นระบบ สอดคล้องกันตลอด เล่ม ทำให้ทราบถึง วัตถุประสงค์ของการ จัดการเรียนรู้ชัดเจน	2.6 พิสูจน์ความถูกต้องตาม พจนานุกรมฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน หากคำใดมีความพิเศษ ก็อธิบายให้เข้าใจ	3.6 เย็บเล่มได้เหมาะสม คงทน	4.6 ตระหนักใน ความสำคัญของ ภาษาไทย มีทัศนคติที่ ดีต่อการเรียน ภาษาไทย
1.7 นำเสนอเนื้อหาที่น่าสนใจ ชวนคิดตามตลอดเล่ม แสดงถึงการเรียบเรียง และคิดสรรเนื้อหา อย่างมีประสิทธิภาพ และรอบคอบ ผ่านการ วิเคราะห์สังเคราะห์ หรือวิจัย	2.7 จัดย่อหน้าและวรรค ตอนได้ถูกต้อง เหมาะสมและเข้าใจ ง่าย		4.7 บูรณาการสาระการ เรียนรู้อื่นอย่าง เหมาะสมหลากหลาย ด้านและนำไปใช้ ประโยชน์ได้
1.8 นำเสนอเนื้อหาอย่าง สร้างสรรค์ ส่งเสริม ความคิดและ จินตนาการ ผู้เรียน สามารถคิดเสริมต่อ			4.8 ได้พัฒนาค่านิยมอันพึง ประสงค์และตาม กระแสของสังคมโลก เช่น ก. สิทธิความเป็นมนุษย์

1) ด้านเนื้อหา และการนำเสนอ	2) ด้านการใช้ภาษา และคำศัพท์	3) ด้านรูปเล่ม และภาพประกอบ	4) ด้านคุณค่า คุณธรรม และค่านิยมที่พึง ประสงค์
<p>ยอดได้</p> <p>1.9 มีแบบฝึกหัดในแต่ละ บทช่วยทบทวนและ เพิ่มพูนความเข้าใจแก่ ผู้เรียน</p> <p>1.10 มีสัดส่วนของเนื้อหา กับภาพประกอบได้ เหมาะสมกับวัยและ การเรียนรู้ของผู้เรียน</p>			<p>ไม่เสนอในเชิงหมิ่น แคลนกลุ่มชาติพันธุ์ หรือผู้ด้อยโอกาส แม้ จะไม่เจตนาก็ตาม</p> <p>ข. สิทธิและความเสมอ ภาคของชายและหญิง</p>

จากตารางที่ 1 จะเห็นว่าเกณฑ์การประเมินคุณภาพของหนังสือเรียนมีรายละเอียดที่มุ่งเน้นที่คุณภาพของหนังสือที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตรเป็นสำคัญ

2. แนวทางการสร้างหนังสืออ่านเพิ่มเติม

หนังสืออ่านเพิ่มเติมเป็นสื่อการเรียนรู้อีกประเภทหนึ่งที่มีการจัดทำเพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอน การจะสร้างหนังสืออ่านเพิ่มเติมได้ จะต้องมีความรู้เรื่องความหมายและลักษณะสำคัญของหนังสืออ่านเพิ่มเติม การจัดทำหนังสืออ่านเพิ่มเติม และเกณฑ์การประเมินหนังสืออ่านเพิ่มเติม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1. ความหมายและลักษณะสำคัญของหนังสืออ่านเพิ่มเติม

ในการสร้างหนังสืออ่านเพิ่มเติมให้มีคุณภาพนั้น ผู้สร้างจะต้องเข้าใจความหมาย และลักษณะสำคัญของหนังสืออ่านเพิ่มเติม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.1 ความหมายของหนังสืออ่านเพิ่มเติม

ความหมายของหนังสืออ่านเพิ่มเติม มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้
กู๊ด (Good 1973, pp.187) ได้ให้ความหมายของหนังสืออ่านเพิ่มเติมไว้ว่าหนังสือที่ใช้ในการประกอบการเรียนการสอน และให้ความรู้เพิ่มเติมเสริมสร้างประสบการณ์ของผู้เรียน

สุวิทย์ มูลคำ (2550, น.73) กล่าวว่า หนังสือที่มีเนื้อหาสาระอิงหลักสูตร เพื่อช่วยให้ การเรียนการสอนเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร นอกจากนั้นยังช่วยให้ผู้เรียนสามารถศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเองตามความเหมาะสมกับวัยและความสามารถในการอ่านเพื่อการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล

ปริญญาพร ศรีชะตา (2554, น.15) ให้ความหมายหนังสืออ่านเพิ่มเติมว่า เป็นหนังสือที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนให้ความรู้เพิ่มเติมประสบการณ์ของผู้เรียน โดยอิงเนื้อหาสาระในหลักสูตรและเจาะลึกเฉพาะเนื้อหาวิชาตอนใดตอนหนึ่งแล้วนำมาเรียบเรียงให้สนุกสนานเข้มข้น โดยคำนึงถึงวัยและความสามารถในการอ่านของเด็กแต่ละวัย โดยเน้นหนักไปในแง่การให้สารประโยชน์และความรู้เป็นสำคัญ

ดังนั้น หนังสืออ่านเพิ่มเติม จึงหมายถึง หนังสือที่จัดทำขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้และประสบการณ์เพิ่มเติม โดยเนื้อหานั้นจะต้องสอดคล้องกับหลักสูตร มีรายละเอียดเฉพาะวิชาใดวิชาหนึ่ง ให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน และเหมาะสมกับช่วงวัยของผู้เรียน

1.2 ลักษณะสำคัญของหนังสืออ่านเพิ่มเติม

ลักษณะสำคัญของหนังสืออ่านเพิ่มเติม สมพร จารุณฎ (2554 หน้า 21-22) กล่าวถึงคุณสมบัติหรือลักษณะของหนังสืออ่านเพิ่มเติมไว้ สรุปได้ดังนี้

1) ด้านเนื้อหาสาระหนังสืออ่านเพิ่มเติม

หนังสืออ่านเพิ่มเติมเป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติม จึงมีเนื้อหาสาระอิงหลักสูตรด้านใดด้านหนึ่ง มีจุดมุ่งหมายของหนังสือ ในการเสนอเนื้อหาสาระจุดมุ่งหมายของหนังสือคือกรอกำกับว่าหนังสือเสนอเรื่องราวสอดคล้องตามจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระจะต้องถูกต้องทันสมัย เป็นประโยชน์แก่ผู้อ่าน และมีความยากง่ายเหมาะสมกับผู้อ่าน รวมทั้งมีความสั้นยาวพอเหมาะแก่การบรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ และเหมาะสมกับวัย และความสนใจของผู้อ่าน แต่จะไม่มีข้อจำกัดที่เคร่งครัดเกี่ยวกับเนื้อหาสาระ ทั้งเกี่ยวกับจำนวนหัวข้อเรื่อง และปริมาณของเรื่อง ไม่มีข้อจำกัดเรื่องเวลาที่ใช้ในการอ่าน ไม่เป็นหนังสือประจำตัวหรือรายวิชา คุณสมบัติเกี่ยวกับปริมาณเนื้อหา ความยากง่ายของเนื้อหาที่เหมาะสมกับผู้อ่านจึงค่อนข้างยืดหยุ่น

2) ด้านการเสนอเนื้อหาหนังสืออ่านเพิ่มเติม

หนังสืออ่านเพิ่มเติมกำหนดให้มีเนื้อหาสาระอิงหลักสูตรเพื่อเสริมการเรียนการสอนเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ในหนังสือเรียน มักจะนำเสนอเป็นสารคดีและเป็นร้อยแก้ว และมักจะเสนอเรื่องเชิงวิชาการ

3) ด้านส่งเสริมความเข้าใจหนังสืออ่านเพิ่มเติม

หนังสืออ่านเพิ่มเติมจะต้องมีการนำเสนอเนื้อหาได้อย่างเหมาะสมกลมกลืน มีความกระชับชัดเจน การใช้ภาพประกอบ ตัวอย่าง และการเลือกสรรถ้อยคำง่ายๆ เขียนอธิบายสั้น กระชับ เป็นเครื่องช่วยให้นักเรียนอ่านหนังสือด้วยความเข้าใจ ได้ประโยชน์ และความเพลิดเพลิน

4) ด้านส่งเสริมการศึกษาด้วยตนเอง

หนังสืออ่านเพิ่มเติมมีความมุ่งหมายให้นักเรียนใช้ศึกษาด้วยตนเอง เพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้กว้างขวาง พัฒนาความคิดให้แตกฉาน พัฒนาความสามารถทางการใช้ภาษาทั้งการอ่านและการเขียน พัฒนานิสัยรักการอ่าน และพัฒนาทางอารมณ์และสังคมได้

2. การจัดทำหนังสืออ่านเพิ่มเติม

ขั้นตอนหรือกระบวนการในการจัดทำหนังสืออ่านเพิ่มเติม คล้ายคลึงกับกระบวนการจัดทำหนังสือเรียน ดังนี้

2.1 ศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ มาตรฐานการเรียนรู้ และตัวชี้วัดควบคู่กับหนังสือเรียนแต่ละกลุ่มสาระสำหรับชั้นเรียนต่างๆ

2.2 กำหนดจุดมุ่งหมายในการจัดทำ ขอบข่ายเนื้อหา และระดับชั้นเรียน

2.3 กำหนดแนวทางการนำเสนอเนื้อหา

2.4 กำหนดผู้เขียนหรือคณะผู้เขียน ซึ่งมีความเชี่ยวชาญและประสบการณ์

2.5 กำหนดแผนงานตารางเวลาในการจัดทำต้นฉบับ การจัดพิมพ์เป็นเล่ม และการเผยแพร่หนังสือไปยังสถานศึกษา

3.เกณฑ์คุณภาพหนังสืออ่านเพิ่มเติมภาษาไทย หนังสืออ่านเพิ่มเติมภาษาไทย เป็นหนังสืออีกประเภทหนึ่งที่มีการกำหนดเกณฑ์คุณภาพอีกเช่นกัน อาจมีความแตกต่างจากหนังสือเรียนประเภทอื่นบ้าง ทั้งนี้กรมวิชาการ ให้ชุดิมา สัจจามันท์ (2543) ดำเนินการวิจัยเรื่องการพัฒนาเกณฑ์การประเมินค่าวรรณกรรมไทย เมื่อ พ.ศ. 2543 ครั้งนี้ได้สร้างเกณฑ์การประเมินค่าหนังสือสำหรับเด็ก ทั้งเด็กเล็ก (6-11 ปี) และเด็กก่อนวัยรุ่น (12-14 ปี) ขึ้น ซึ่งสามารถสังเคราะห์จัดเป็นเกณฑ์คุณภาพ หนังสืออ่านเพิ่มเติม ได้ดังนี้

1) รูปเล่ม ต้องมีลักษณะที่น่าสนใจ ทั้งการออกแบบปก ขนาดของเล่ม และขนาดของตัวหนังสือเหมาะสมกับเนื้อหาและวัยของผู้อ่าน การเข้าปกและเล่มแข็งแรงทนทาน กระดาษที่ใช้มีคุณภาพเหมาะสมกับราคา มีส่วนประกอบครบถ้วนตามประเภทของหนังสือ การพิมพ์มีความถูกต้อง

2) การจัดหน้าและภาพประกอบ ต้องสะท้อนความคิดสร้างสรรค์ที่จะช่วยให้เข้าใจเนื้อหาหรือเนื้อเรื่องดีขึ้น น่าสนใจ มีสีสันสวยงามเหมาะสมกับเรื่อง ทั้งส่งเสริมจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ของผู้อ่านด้วย ส่วนขนาดและปริมาณของภาพประกอบนั้นต้องสอดคล้องกับเรื่องและวัย ให้ข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง อาจบรรยายสั้น ๆ ประกอบได้ เมื่ออ่านแล้วทำให้เกิดอารมณ์ร่วมกับเนื้อหาที่น่าสนใจ ในเรื่องของการจัดวางภาพประกอบนั้นต้องสัมพันธ์กับตัวอักษรและข้อความ ไม่มากหรือน้อยเกินไป

3) เนื้อหา มีเกณฑ์คุณภาพดังนี้

ก. สารคดี เนื้อหาต้องให้ความรู้ที่ถูกต้อง เหมาะสมกับวัยผู้เรียน ส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และประสบการณ์ให้กับผู้อ่าน มีความเพลิดเพลิน เข้าใจง่าย ช่วยส่งเสริมจริยธรรมและคุณธรรมให้กับผู้อ่าน ทั้งยังมีความยาวเหมาะสมกับวัยด้วย

ข. บันเทิงคดี มีเนื้อหาที่มุ่งให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ส่งเสริมประสบการณ์ จินตนาการ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และคุณธรรมจริยธรรมให้กับผู้อ่าน ทำให้เกิดอารมณ์ร่วมตามจุดมุ่งหมายของผู้เขียน สำนวนภาษาเข้าใจง่าย มีความยาวเหมาะสมกับวัย

ค. กวีนิพนธ์ เนื้อหาจะให้ความเพลิดเพลิน พร้อมความรู้ ก่อให้เกิดอารมณ์ร่วมตามจุดมุ่งหมายของผู้เขียน ทั้งส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ จินตนาการและคุณธรรมจริยธรรมให้กับผู้อ่าน ส่วนสำนวนภาษานั้นต้องเข้าใจง่าย มีความยาวของเนื้อหาที่เหมาะสมกับวัย

4) แนวการเขียน มีเกณฑ์คุณภาพดังนี้

ก. สารคดี ต้องมีลักษณะการนำเสนอความคิดชัดเจน ลำดับเรื่องเป็นขั้นตอนและเหมาะสมกับเนื้อหาเรียบเรียงด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ดำเนินเรื่องรวดเร็วและชวนติดตาม

ข. บันทึงคลี ต้องมีโครงเรื่องสอดคล้องกับแก่นของเรื่อง โดยเริ่มเรื่องน่าสนใจและจบเรื่องได้ประทับใจ ทั้งดำเนินเรื่องรวดเร็วชวนให้ติดตาม ส่วนตัวละครต้องมีชีวิตชีวาและฉากสมจริงตามเนื้อเรื่อง

ค. กวีนิพนธ์ ต้องดำเนินเรื่องรวดเร็วชวนให้ติดตาม นำเสนอลำดับเป็นขั้นตอนและแต่งได้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์และง่ายเหมาะสมกับวัย

5) ภาษา มีเกณฑ์คุณภาพดังนี้

ก. สารคดี ต้องมีคำศัพท์และประโยคที่มีความยากง่ายเหมาะสมกับวัยของผู้อ่าน การใช้ภาษาถูกต้อง สละสลวยและช่วยพัฒนาทักษะทางภาษาให้กับผู้อ่าน

ข. บันทึงคลี มีลักษณะเกณฑ์เช่นเดียวกับสารคดี

ค. กวีนิพนธ์ ต้องมีคำศัพท์ที่ถูกต้องและง่ายเหมาะสมกับวัยของผู้อ่าน ส่งเสริมจินตนาการและพัฒนาทักษะทางภาษาของผู้อ่าน ทั้งยังมีภาษาที่สละสลวยด้วย

ต่อมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2558) ได้จัดทำเป็นเกณฑ์คุณภาพหนังสืออ่านเพิ่มเติมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1) เนื้อหาและการนำเสนอเนื้อหา ต้องมีความถูกต้องทันสมัย สอดคล้องกับหลักสูตรฉบับปัจจุบัน ยากง่ายเหมาะสมกับระดับผู้เรียน นำเสนอเนื้อหาอย่างสร้างสรรค์ น่าสนใจ ดึงดูดใจผู้เรียน ทั้งยังมีลักษณะปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียนอย่างเหมาะสม ลำดับเนื้อหาอย่างต่อเนื่อง เชื่อมโยง ไม่สลับซับซ้อน มีคุณค่าและประโยชน์แก่ผู้เรียน และเป็นผลงานที่เรียบเรียงขึ้นเอง มิได้ละเมิดลิขสิทธิ์ผู้ใด

2) การใช้ภาษา ถูกต้อง ชัดเจน สละสลวย ยากง่ายเหมาะสมกับระดับผู้เรียน และอธิบายศัพท์ที่จำเป็นให้เข้าใจง่ายได้

3) การออกแบบรูปเล่ม โดยพิจารณาจากปกที่ออกแบบสวยงาม ดึงดูดความสนใจ ชวนอ่าน หน้าหนังสือมีการจัดได้น่าสนใจ มีระบบและลำดับช่วยให้เข้าใจเนื้อหาได้ดี มีความคิดสร้างสรรค์ ใช้ภาพประกอบเหมาะสมกับเนื้อหาและชัดเจน ใช้ขนาดและแบบตัวอักษรเป็นระบบ อ่านง่าย เหมาะสมกับผู้เรียน ซึ่งสีตัวอักษรนั้นต้องดึงดูดความสนใจ ชัดเจน เหมาะสมกับเนื้อหา ภาพและสีพื้น

เกณฑ์การประเมินหนังสืออ่านเพิ่มเติม เมื่อพิจารณารายละเอียดจะพบว่ามีลักษณะคล้ายคลึงกับเกณฑ์การประเมินหนังสือเรียน แต่จะมีรายละเอียดที่สอดคล้องกับลักษณะของหนังสืออ่านเพิ่มเติมมากกว่า โดยจะเน้นที่ประเภทของงานเขียนที่เลือกใช้ในการนำเสนอ

จะเห็นได้ว่าหนังสือเรียนและหนังสืออ่านเพิ่มเติม สร้างขึ้นอย่างมีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์แก่นักเรียนอย่างชัดเจนและมีเกณฑ์คุณภาพที่ถูกกำหนดโดยหน่วยงานภายใต้กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเกณฑ์คุณภาพดังกล่าวจะนำมาเป็นแนวทางในการสร้างและประเมินคุณภาพหนังสือ ก่อนเข้าสู่กระบวนการวิพากษ์โดยคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วจึงประกาศอนุญาตให้ใช้ได้ก่อนการเผยแพร่สู่ผู้เรียนในโรงเรียนต่อไป จึงนับว่ากระบวนการนี้เป็นการคัดเลือกให้หนังสือเรียนหรือหนังสืออ่านเพิ่มเติมเป็นสื่อการเรียนรู้ที่มีคุณภาพตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ตรงกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ที่ได้กำหนดไว้มาก่อนแล้ว

ข้อเสนอในการสร้างหนังสือเรียนและหนังสืออ่านเพิ่มเติม

ในการสร้างหนังสือเรียนและหนังสืออ่านเพิ่มเติม มีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ควรสำรวจความสนใจของผู้เรียนเป็นข้อมูลประกอบการเขียน โดยเฉพาะหนังสืออ่านเพิ่มเติม หากผู้เขียนมีข้อมูลความสนใจของผู้เรียนก่อน จะทำให้วางแผนในการสร้างได้ดียิ่งขึ้น

2. ควรตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาด้วยความรอบคอบ และตรวจสอบให้รอบด้าน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องที่สุด เนื่องจากหนังสือทั้งสองประเภทต่างเป็นหนังสือที่มีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ความรู้แก่ผู้เรียนเป็นสำคัญ หากข้อมูลไม่ถูกต้อง จะทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้ที่ไม่ถูกต้องไปด้วย

3. ควรมีการนำเสนอที่น่าสนใจ ด้วยวิธีการที่เหมาะสมกับเนื้อหาแต่ละประเภท ในปัจจุบันมีการนำเสนอเนื้อหาที่มีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาช่วย เช่น ใช้คิวอาร์โค้ดเพื่อให้ผู้อ่านข้อมูลที่ เป็นภาพเคลื่อนไหวหรือความรู้เสริมอื่นๆ เพิ่มเติม หรือนำเสนอในรูปแบบของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

4. ควรมีการนำต้นฉบับของหนังสืออ่านเพิ่มเติมไปตรวจสอบคุณภาพ เช่น ประเมินความตรงเชิงเนื้อหา หรือประเมินความพึงพอใจของผู้เรียน เพื่อจะได้นำมาปรับปรุงก่อนนำไปใช้จริง

5. ควรส่งเสริมให้ผู้สนใจการเขียนหนังสือเรียนและหนังสืออ่านเพิ่มเติม ได้มีโอกาสศึกษาความรู้เกี่ยวกับการทำหนังสือดังกล่าวผ่านการอบรม สัมมนา หรือกิจกรรมฝึกปฏิบัติ เพื่อเขียนหนังสือประเภทนี้ โดยเฉพาะ จะได้ส่งเสริมให้มีผู้เขียนหนังสือดังกล่าวเพิ่มขึ้น

จะเห็นได้หนังสือเรียนและหนังสืออ่านเพิ่มเติมเป็นหนังสือที่มีประโยชน์โดยตรงต่อการจัดการเรียน การสอน ผู้ที่สนใจเขียนหนังสือประเภทนี้จะต้องศึกษาลักษณะสำคัญของหนังสือแต่ละประเภทให้กระจ่าง รู้วิธีการจัดทำหนังสือ ศึกษาเกณฑ์ในการประเมิน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เขียนนำมาใช้เป็นแนวทางในการเขียนได้ หากทำได้ เช่นนี้จะทำให้มีหนังสือเรียนและหนังสืออ่านเพิ่มเติมที่มีประสิทธิภาพ อันจะเกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. (2522) “คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง ให้ใช้แนวปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้และการควบคุมการใช้หนังสือสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา” ประกาศ ณ วันที่ 11 ตุลาคม 2522.

----- (2544) “คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง แนวปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้และการควบคุมการใช้สื่อการเรียนการสอนสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา” ประกาศ ณ วันที่ 2 มีนาคม 2544.

ชุติมา สัจจานันท์ และคนอื่น ๆ (2543). หนังสือชุดงานวิจัยด้านภาษาไทย อันดับที่ 2 การพัฒนาเกณฑ์การประเมินค่าวรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันภาษาไทย.

ปราณี ปราบริปู. (2554) “เกณฑ์การพิจารณาคุณภาพหนังสือเรียนและหนังสือเสริมการเรียนรู้ภาษาไทย ฉบับที่ 1” (เอกสารประกอบการอบรม).

ปริญญาพร ศรีชะตา. (2554). การสร้างหนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง มหัทศวรรษเมืองกาฬสินธุ์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, กรุงเทพมหานคร.

ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ. (2552, 20 กรกฎาคม). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 126 ตอนพิเศษ 102 ง หน้า 15-18.

- สมพร จารุณี. (2554). หน่วยที่ 13 การพัฒนาหนังสือและเอกสารเพื่อการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา ใน *ประมวลสาระชุดวิชาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ภาษาไทย หน่วยที่ 11-15*. (พิมพ์ครั้งที่ 1, น.1 – 90).
นนทบุรี: สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สมพร จารุณี. (2556). “หลักการจัดทำและลักษณะของหนังสือเรียนที่มีคุณภาพ” ใน *เอกสารประกอบการประชุมปฏิบัติการกำหนดรูปแบบโครงสร้างหนังสือเรียน ฉบับกระทรวงศึกษาธิการ 29 กรกฎาคม – 2 สิงหาคม 2556 ณ โรงแรมรอยัล เบญจา กรุงเทพฯ*. (เอกสารประกอบการอบรม).
- สุมาลี ชัยเจริญ. (2554). เทคโนโลยีการศึกษา หลักการ ทฤษฎี ผู้การปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ 2. ขอนแก่น : คลังนาวิทยา.
- สุวิทย์ มูลคำ. (2550). ก้าวหน้าสู่การเลื่อนวิทยฐานะ. กรุงเทพฯ : ธรรมบัณฑิต.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2558). *บรรณนิทัศน์หนังสืออ่านนอกเวลา สาระการเรียนรู้ภาษาไทย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- . (2555). *ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการเกี่ยวกับการจัดทำสื่อการเรียนรู้ในการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาปฐมวัย พ.ศ. 2552*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- สำนักบริหารการมัธยมศึกษาตอนปลาย สพฐ. (2559). *แนวทางการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.
- Good, Carter V. (1973). *Dictionary of Education*. New York: McGraw-Hill Book.
- Lapp, D., and Flood, J. (1986). *Teaching student to read*. New York : Macmillan.